

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI
YIL 6, ARALIK 2020

Prof. Dr. Turan KARATAŞ

*Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Karaman/TÜRKİYE
turankaratas@hotmail.com
ORCID *

**“VAKİTSİZ ESİYEN” BİR
ZAMANIN HATIRALARI**

MEMORIES OF AN “EARLY WORN”
TIME

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 27.10.2020	Received Date: 27.10.2020
Kabul Tarihi: 27.11.2020	Accepted Date: 27.11.2020
Yayınlanma Tarihi: 31.12.2020	Date Published: 31.12.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Karataş, Turan, ““Vakitsiz Eskiyeen” Bir Zamanın Hatıraları”, *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Özel Sayısı, Aralık 2020, s. 112-121.

Karataş, Turan, “Memories Of An “Early Worn” Time”, *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Special Issue, December 2020, p. 112-121.

10.28981/hikmet.817011

Prof. Dr. Turan KARATAŞ

“VAKİTSİZ ESKİYEN” BİR ZAMANIN HATIRALARI

MEMORIES OF AN “EARLY WORN” TIME

ÖZ

Bu makalenin konusu olan Balat kitabında, M. Orhan Okay'ın kılavuzluğuyla Haliç'in batı sahilinde yüksek bir tepenin yamacına kurulup yerleşmiş kadim bir semti/semtileri dolaşılıyor, bir taraftan da 1940'ların yaşamlarını dinliyoruz. İstanbul'un en eski yerleşim bölgesi Suriçi'nde doğup büyüyen, kelimenin tam manasıyla şehrin “yerli”si olan Okay'ın kendi semti Balat özelinde anlattıklarında, yetmiş-seksen sene öncesinin çarpıcı hayat sahneleri ve insan ilişkileri dikkatimize sunuluyor. Onun intibalarında o günkü yaşama şartlarımızı yani yoksulluğumuzu, beri yanda kaybettiğimiz ince güzellikleri, insan hâllerini görüyoruz. Gözlemlerini, hatıralarını anlatmak hususunda yetkin ve etkileyici bir üsluba, ayrıca göz kamaştırıcı birikime sahip olan bir edebiyat profesörünün çocukluk ve ilk gençlik yıllarındaki yetişme macerasını da satır aralarında okuyoruz.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Suriçi, Balat, Fener, 1940'lar, kaybolan incelikler.

ABSTRACT

In book called Balat, that is the subject of this article, under the guidance of M. Orhan Okay we wander a place or old places that situate to the side of an high hill in the west coast of Haliç, and at the sime time we listen to the lives of 1940s. In narrations of Okay, who was born and grew in Suriçi that is the oldest residential area of Istanbul and also domestic of the city literally, about Balat where he lived, we witness stunning life scenes and human relationships of seventy eighty years ago. We see in his impressions our life conditions, poverty, beauties we lost and human states. Between the lines, we also read growing adventures in years of childhood and first youth of a literature professor who has got a perfect accumulation and a competent and expressive style about narrating impressions and memories.

Keywords: Istanbul, Suriçi, Balat, Fener, 1940s, lost subtleties.

İstanbul nasıl gezilir?

Hikâyecimiz Mustafa Kutlu bir denemesinde, İstanbul'u gezmenin bir adabı olduğunu, bu medeniyetler beşiğinin "öyle rast gele, canımızın çektiği bir yerden başlayarak" gezilemeyeceğini söylüyordu (2020:32). Bu bahiste bana söz düşerse derim ki, kadim ve görkemli, ecelerin ecesi bu şehri İstanbul'u tanımak cehdiyle ve sevmek arzusuyla dolaşmanın bir diğer yolu da; burada doğmuş, büyümüş, şehrin birçok kültürel verimiyle yemişlenmiş; onu sevmiş ve birçok güzelliğini keşfetmiş birinin yanına düşerek, mümkünse elini tutarak gezmektir. Bunu bizzat yani yaşayarak yapamıyorsak/ yapamadıysak, hiç değilse o görgü ve yaşama ustalarının yazılara/ kitaplara aktardıkları kıymetli tecrübelerinin ve hatıralarının ışığını önümüze tutarak gerçekleştiririz.

On yıldan artık bir zaman evvel külliyyatını okuduğum "Boğaziçi tarihçisi" Salah Birsel'in (1919-1999) kılavuzluğunda Boğaziçi'nin bilhassa Anadolu yakasındaki birçok mekânını (semt, cadde, sokak) âdeta adım adım dolaşmışım. Şimdi İstanbul'un hayırhah bir evladının, eksik söyledim beyefendisinin lütufkâr yol arkadaşlığıyla İstanbul'un en eski semtlerinden biri olan Balat'ı ve çevresini, bitişiğindeki Fener'i dolaştım, çok eski bir zamanı yaşar gibi. Şu okuyacağınız yazı, bu gezmelerin bana mühim görünen, başkalarına da duyurulmasını düşündüğüm notları yahut izdüşümleridir.¹

İstanbul'un yerlisi kimdir?

Kıymetli ve pek muhterem hocam M. Orhan Okay, elimizden tutup bizi Balat'ta gezdirmeye başlamadan evvel, şehre dair bazı kavramları izah ediyor. Tarihi şehirlerde, hele İstanbul'da nerede başlayıp nerede bittiği pek bilinmeyen "semt" ve onun kendine mahsus kültüründen söz açıyor. Bu arada, resmîyette esamesi okunmasa da, şehirlerin aslında bu

¹ M. Orhan Okay, çocukluğunun İstanbul'una dair hatıralarını geniş planda *Bir Başka İstanbul* (2002) kitabında anlatmaktadır. Kitabın ilk üç kısmında ailesine ait fotoğrafların da eşlik ettiği daha şahsi anlatımlar vardır. Sonra bütün İstanbul'un o yıllarına dair hatırdaki kalanlar. Yazımıza konu olan eserinde ise, çocukluğunun ve gençliğinin geçtiği, ömrünün yirmi iki senesini yaşadığı Balat semtini köşe-bucak gezdirir, ayrıntılarıyla tanıtır. Bir semt monografisi olan kitap, anılan yerin tarihî varlıklarıyla birlikte burada belli bir zaman dilimindeki yaşamalara ve yaşayanlara genişçe yer vermektedir. Yazarın gözlemlerinin ve anılarının daha çevreye/ dışarıya dönük olduğunu fark ederiz. Buradaki hatıraların bir kısmına evvelki kitapta yer verildiğini de belirtelim.

Balat kitabının bir çeşit tanıtımı, edebî kıymeti ve farklı bir okumanın anlatımı için Tacettin Şimşek'in "Orhan Okay'ın Balat'ı" başlıklı yazısına da bakılabilir: *TYB Akademi*, 22, Ocak 2018, s. 97-108.

"sem"lerden müteşekkil olduğunu anlıyoruz. Birine şehrin neresinde oturduğu sorulunca semtinin adını söylemesi bu görüşü ispat etmektedir. Bugün sadece adı kalan "mahalle"nin ne demeye geldiğini de anlatıyor yazarımız. Sonra **İstanbul**'la ilgili bazı görüşlerini söylüyor. Klasik/eski İstanbul'un yani Suriçi İstanbul'unun sınırlarını gösteriyor meselâ. Toplam yirmi kilometreyi aşan bu eski şehrin sınırlarını, bugün İstanbul'da yaşayanların birçoğu bilmiyordur muhtemelen. "Osmanlı, asıl şehri sur içi olarak benimsedikten sonra bunun dışında kurulan yeni yerleşme birimlerinin çoğuna 'köy' adını vermiştir." (s.12)² Suriçi İstanbul'unun sınırları içinde "köy" adını taşıyan bir semtin olmayışı, Hocanın tespitini sağlamlaştırıyor. Zaten bu yeni semtlerde yaşayanlar da, söz arasında oralardan "köy" diye bahsediyorlar: Alibeyköy, Karaköy, Ortaköy, Mecidiyeköy, Yeniköy, Kadıköy, Çengelköy... Osmanlı terminolojisinde "şehir" İstanbul'dur. Bugün sayısı sekseni geçen şehirlerin hepsi "taşra"dır. Bu sebeple "şehrî" yani şehirli denince "İstanbullu" akla gelmelidir. Hoca'ya göre de esas İstanbul "Suriçi"dir. Peki, asıl İstanbullu kimdir? Orhan Hoca'ya sorarsanız kendisi gibi, Suriçi İstanbul'unda doğup büyüyen ve yaşayanlardır. "Suriçi'nde yaşamamış, oranın evlerini, sokaklarını, esnafını, pazarlarını, mescitlerini, mezarlıklarını, yerli insanlarını tanımamış olanlar kendilerini İstanbul'da yaşamış saymasınlar" (s.13) diye sevimli bir düşüncesini de var rahmetli Hocanın.

Balat nereye düşer?

"Bir şehri tanımanın en güzel yolu" diyor Orhan Okay, "sokaklarında yaya dolaşmaktır." (s. 15) Flânerler³ gibi aylak aylak dolaşmak bile "arabayla turlamak"tan daha iyidir. Şehir, semt böyle tanınabilir ancak. Okay da çok küçük yaşlarından itibaren doğup büyüdüğü semti köşe bucak, şehri ise yer yer yürüyerek gezmiş ve tanımıştır.⁴ Ömrünün en güzel yirmi iki senesini geçirdiği Balat'tan ayrıldıktan sonra, sıla-yı rahmeder gibi, zaman zaman gelerek doğup boy attığı bu semti ziyaret etmiştir muhakkak. Fakat bilhassa Balat'ı "yazmak" üzere bu ayrılıktan elli beş yıl sonra tekrar gelmiş semtine

² Yazı içinde sadece sayfa numarası gösterilen alıntılar, kaynakçada künyesi gösterilen *Balat* kitabından yapılmıştır.

³ Bu tabiri, Türkçede maksatsız, başıboş gezip tozanlar için söylenen "serseri"yle karşılayabilir miyiz diye tereddüt ettim. Elbette bunlar "kültürlü"süydü. Sonra, "aylak" demenin daha doğru olacağını düşündüm.

⁴ Bu yaya dolaşmaların çocukluk ve gençlik senelerine tekabül edenlerinin bir kısmı muhtemelen mecburiyettendi, çünkü "vesait-i nakliye"ler ya yoktu ya da çok sınırlıydı. Ancak, şuna şahidim ki, Hocam yürümeyi çok severdi. Belki bu sebeple, imkânı olmasına karşılık, bir otomobil satın almadı.

Hocam; yine tecessüsle, daha bir sevgiyle, ama asıl yitirilenlerin hüznüyle sokak sokak, bina bina dolaşmıştır.

Orhan Okay, "harita ve plan bilinci"nden bahs ediyor, Balat'ın bugün iyice genişleyen şehirdeki yerini belirlemek için. Bir semtin içinde bulunduğu yeri kavramak için, bu bilince, mutlak gereklilik duyulur. Yön bilgisini de buna dahil etmeliyiz. Aksi halde ne içinde yaşadığımız şehri, ne de semti tanıyabiliriz. (Bugün, hemen birçok yere elindeki telefonun yol bulucusuyla (navigasyon) giden gençler, ne şehirlerin birbirinin neresine düştüğünü ne de yaşadıkları kentin semtlerinin oturumunu biliyorlar!)

Balat İstanbul'un neresindedir ve semte nasıl gidilir? İstanbul'un en uzun yolu sayılan Divanyolu'ndan giderseniz Balat'a inersiniz. Suriçi İstanbul'unun en yüksek tepesinin dibine doğru deniz seviyesinde yani Haliç sahilinde kurulduğu için bütün yol tariflerinde Balat'a iniyoruz. Galata Köprüsü'nden Eminönü'ne geçince sağa dönün, Haliç'i sağınıza alın ve sahilden yürüyün; biraz sonra Fener'e, orayı geçer geçmez de Balat'a varırsınız. Yürüdüğünüz istikamet az ileride sizi Eyüb'e ulaştıracaktır.

Üç dört millet bir arada

"Asıl Balat, Dörtyol ağzında kurulmuş bir çarşıdır." (s. 20) Semt, Anadolu'daki tarihi şehirlerin hemen hepsinde görüldüğü gibi, bu arastaların etrafına yerleşmiştir. Çünkü burada yaşayanlar, fazla uzağa gitmeden birçok ihtiyacını bu çarşıdan temin ederler. Günlük alışverişlerini buradaki dükkânlardan yaparlar. 1950'lere kadar, Balat mini bir kent gibidir, hemen her şeyi vardır. Hastanesi, eczanesi, sineması, ibadet mekânları, her seviyede okulları, çeşit çeşit dükkânları...

Hoca'nın çocukluğunda (1935-1945) yani İstanbul nüfusunun bir milyondan az olduğu yıllarda Balat, Haliç kıyılarının en canlı, hareketli, renkli semtlerinden biridir. Burada Müslümanlar, Rumlar, Yahudiler, Ermeniler bir arada yaşıyorlar o zaman. Semtte camilerle beraber ibadet mekânı olarak kilise ve sinagog da var. İstanbullu olmayanlar Balat'ı bilmez, burada yaşamayanlar da semti tanımaz diyor, yazar.⁵

O yılların (1935-1950) canlı, renkli ve neşeli semtlerinden biri de Balat'ın hemen yanı başındaki, sınırları birbirine karışmış Fener'dir. Hoca, yazdıklarında bu semte dair de bazı bilgiler vermektedir. Eski komşulukların vefası gereğidir bu tutum, fakat biraz da Balat'ın

⁵ Son senelerde bir televizyon dizi filmi nedeniyle gündeme gelen, adı duyulan, moda tabirle "popüler olan" Balat, öncesinde İstanbul'un semtleri söz konusu edilince, belki de adı en son akla gelenlerden biriydi.

özellikleri belirginleşsin diyedir. Ayrıca, Fener'i ve Balat'ı çevreleyen komşu semtlere de değinir; yerleşim özelliklerini, tarihî binalarını, orada yaşayan mühim simaları belirleyerek. Şurası açık, o zamanki asıl/tarihî şehrin ortasında yer alan, bütün yolların kendisine çıktığı bir semti yani Balat'ı tanımak, o yılların İstanbul'unu keşif anlamına da geliyor.

Bir tepenin yamacına kurulduğu için Balat'ta yokuş üzerine yapılmıştır evlerin çoğu. İnişli çıkışlı yollar. Bu yokuşların bir sebepten veya şahsiyetten kaynaklı isimleri var. Söz gelimi, Hasan Hüseyin yokuşu, Pastırmacı yokuşu... Bugün çoğumuzun bilmediği bir şeyden haberi kılıyor bizi Hocam: "Hemen her tarafında yokuş bulunan İstanbul'da, bu yokuşların başlarına veya ortalarına, hamalların küfelerini koyup dinlenmeleri için bir metre kadar yükseklikte çoğu silindir şeklinde, bazen de dört köşeli mermer taşlar konulmuştu. Bunlara hamal taşı denirdi." (s. 45)

Kaybolan incelikler

Orhan Okay, semtini gezdirirken hemen yanı başımızda, o her zamanki mütebessim çehresiyle ve tatlı konuşmasıyla bir kısmı ayakta/ sağlam olan, bir kısmı yıkılmış, kaybolmuş yahut yenilenmiş binaları anlatır tek tek. İntibalarını, hatıralarını naklederken sanki bir eli, o üzerine çok yakışan muhtemelen sütkahve renginde, sade ceketinin cebinde, diğeriyle bu yapıları gösteriyor.⁶ Bunların çocukluğundaki, gençliğindeki vaziyetinden bahsediyor. Sonra sokakları anlatır sırasıyla geze geze. Hemen her köşe başında, "vakitsiz eskiyen" bir zamanın çabucak kaybolan güzelliklerini görür ve gösterir. Toprak yollara, bir tek caddesinde parke taş döşeli sanki çok uzak bir zamanın mekânlarına götürür bizi. "Sonraki yıllarda asfalt denen şeyi görene kadar en güzel yolun parke olduğunu düşünürdüm" diyor Hoca. Sevgiyle, o günleri özleyerek, araya küçük anı-öykücükler katarak. Çocukluğunda gürül gürül akan ama bugün hemen birçok benzerleri gibi suyu kesilmiş olan ve harap vaziyette bulunan Kürkçü Çeşmesine nasıl bir hüznle baktığını tahmin edebilirsiniz anlatımından.

Dedim ya, geçmiş özlemlerle bir tat var anlatımın buğusunda. Yoksunluğun diz boyu olduğu zamanlar, fakat özlenesi bir sadelik var yaşamalarda. Bir yahut iki katlı, nadiren üç katlı ahşap ve kâgir bahçe içindeki evleri hangimiz özlemiyoruz! Hoca, geçen zamanla bu yatay sokağın yerini çok katlı "vasıfsız apartmanlar"ın doldurduğunu görünce

⁶ Âlim Kahraman'ın *Tanıdığım Orhan Okay* kitabının (2017) "Fotoğrafta Kalan Anılar" başlıklı ikinci bölümünde, fotoğraflardan ve Hoca'nın fotoğrafların altlarına yazdığı notlardan, yirmi iki yaşına kadar yaşadığı mekânları görüp daha yakından tanıyabiliyoruz.

hüzünleniyor. Bugün artık hatırasından başka bir şeyi kalmayan çocukluğunun mekânlarına üzüyor. Şükür ki ilkokulu okuduğu "taş mektep" duruyor. Başka bir hizmet için kullanıyor olsa da, yerli yerinde. O yıllarda "İstanbul'un birçok semtinde adı Taş Mektep olan epeyce ilkokul vardı. Anlaşılan çoğu ahşap olan eski okullardan sonra yeni yapılan bu gibi binalara halk böyle ortak bir adı uygun görmüş." (s. 41)

1940'larda ilkokulların bir adı yok, numaraları var. Orhan Okay, 17. İlkokulda okuyor beş sene. Hoş bir denk geliş, 1950'den sonra ilkokulların numaraları yerine isim verildiğinde, onun okuduğu, Dıraman caddesiyle Salmatomruk caddesinin buluştuğu köşedeki bu tek katlı mektebin adı Muallim Naci İlkokulu oluyor. Orhan Okay Edirnekapı Ortaokulu'na gidiyor tahsil için üç yıl. (1981 Haziranındaki üniversiteye yerleşme sınavına ya Hocamın okuduğu ortaokulda ya da Edirnekapı İlkokulunda girdiğimi hatırlıyorum.)

Semti gezerken bazı yapıların hatırlattığı ilginç simalar, şahsiyetler var. Meselâ, teravîh namazının yirmi rekatını bir tek selam ile kıldırıldığı için adı "Deli Tayyar"a çıkan imam Tayyar Efendi'yi hatırlıyor Orhan Okay. Şimdi yaşasaydı muhtemelen "jet imam" lakabı yakıştırılırdı. Sıra dışına çıkmayagörsün, bir hafta yapıştırırlar insana.⁷

Bugün de kıymetli olan...

Balat'taki dükkânların işlevi-işleyişi, esnafı, hangi mesleği nerelilerin yaptığı gibi toplumsal yapıya dair; bugün terk ettiğimiz yahut unuttuğumuz geçmiş yaşantılara ilişkin örnek alınması tutumlar ve yararlı bilgiler de aktarıyor Orhan Okay. Örnek olsun diye zikredebeyim. "Bakkal" ile "bakkaliye" arasındaki farkı çok kimse bilmez, düşünmemiştir. Benim de kırk elli sene evvel adını dükkân kapılarının üstünde yahut camlarında gördüğüm "bakkaliye", marketlerin henüz olmadığı o yıllarda "bir ev için lazım olacak, akla gelebilecek hemen her şey" in bulunduğu satıldığı daha büyük dükkânların adı imiş. Bakkal ise, malûm, çok lüzumlu gündelik ihtiyaçların temin edildiği küçük dükkânlardır.

Orhan Okay; zihnindeki bütün hatıra parçalarını, geçmişin küçük izlerini, bilim adamı tutumu, titizliği ve dikkatiyle düzene koyarak, muhtemelen ayıklayarak faydalı ve ilgi çekici bir anlatıma kavuşturuyor. En hurda teferruattan birilerinin işine yarayacak veya dikkatine dokunacak malûmat çıkarıyor. Hatırlanan durumun, olgunun, eşyanın küçüklüğünü ve basitliğini değil, o günkü yaşantı içinde ne derece mühim

⁷ Tayyare Efendi, rahmet olsun, keskin davranışları sebebiyle, bizden başka türlü davrandığı için adının önüne "deli" konulan Mustafa Hoca'yı hatırlattı, Sivas'ın 1980'lerdeki maruf, meşhur siması.

olduğunu düşünüyoruz. Bu malûmatta milletimizin eğilimlerini, alışkanlıklarını, içtimai kabiliyetlerini de görüyoruz, hatırlıyoruz. Meselâ, buzdolabının henüz hayatımıza yani evlerimize girmediği yıllarda, evlere serinlik taşımak, bazı yiyecekleri soğutmak ve belki korumak için satın alınan buzun kesilişini, büyüklüğünü, eve götürülüşünü öyle tatlı anlatıyor ki yazar, bu basit hadise nazarımızda birdenbire önem kazanıyor.

“Bir dönemin artık örneği azalan, belki hiç kalmayan”, başka yerde anlatılmayan ve kaybolmuş olan yaşama biçimlerini Balat monografisinde buluyoruz. Bir bilgiyle, bir çıkarımla yapılan yorumlar da böyle değerli. Söz gelimi, Hocanın çok zaman yaptığı gibi, ihtiyatla söylediği şu tespiti: “Galiba Balat’ın Rumları, Yahudilerden daha zengin veya hallice idiler. Evleri üç katlı, daha muhkem yapıları ve sokaklar boyunca bir mimarî elden çıkmış gibi görünüşleri vardı.” (s. 72)

Eski İstanbul’da dolayısıyla yetmiş seksen sene evvelki cemiyetimizde yatay sokakların yani bahçeli ve az katlı evlerin nasıl bir komşuluk ve tabiatıyla dayanışma ve yakınlık tesis ettiğini de okuyoruz *Balat* kitabının sayfalarında. Orhan Okay, apartmanın yani yüksek katlı binaların bu ilişkileri nasıl soğuttuğunu veya yok ettiğini, sokağa yukardan (dikey) bakan insanların artık birbiriyle arasının açıldığını da yaşadıklarından çıkardığı sonuçla isabetli bir tespit olarak söylüyor. Kitaptaki “komşular ve komşuluk” bahsini okuyunca, insanın bir görevinin de, yaşadıklarından, gördüklerinden iyi hikâyeler biriktirmek olduğunu; anlatmaya değer ne kadar hikâyemiz varsa, o kadar zengin bir hayat yaşamış, o derece verimli bir ömür sürmüş olduğumuzu düşündüm. Kendimizi ve çevremizi/ diğerlerini ne kadar çok/ iyi tanır ve bilirsek, bu vesileyle kedere ve neşeye ortak olma şansımız doğuyor, dedim. Burada da örneklerini okuduğumuz anı-öykücüklerin bize toplum yapımızı çözümlene imkânı sunduğunu da gördüm.

Orhan Okay çocukluğunda tanıdığı ve unutamadığı nalbur komşuları Mehmet Efendi’ye dair hatıracığı şu cümlelerle bitirir: “Mehmet Efendi halkımızın okur yazar kesiminden mümin bir insan, az kazançla yetinen mütevekkil bir esnaftı. İkinci Dünya Savaşı’nın hemen arkasından demokrasi denemeleriyle başlayan nispi serbestlikler arasında hac yapılmasına da izin çıkınca ilk defa Hicaz’a gidenlerden oldu. Hac dönüşü hastalanarak Şam’da vefat ettiğini ve orada defnedildiğini işittik.” (s.92) Şu kısacık paragraftan bir dönemin cemiyet hayatına, yakın dönem toplum tarihimize dair mühim tespitler çıkarabiliriz. Anlatılan öykücükten toplumdaki okur yazar sayısının azlığını; esnafın kanaatkâr ve tevekkül sahibi olduğunu; sözde Müslüman

bir ülkede en temel insan hakkı olan ibadet etme hakkının demokrasi denemeleriyle kazanıldığını, dönemin seyahat şartlarının muhtemelen kötü olduğunu anlamamız zor değil.

"Nasıl anlatabiliriz şimdikilere?"

O zamanla bu zaman arasında, yaşama biçimlerimizin kimi kısımlarında, öyle hızlı, takibi ve izahı zor değişmeler oldu ki (bir kısmına bendeniz de şahidim), Hocamın hatıralarını okurken yer yer bambaşka bir zaman, sanki çok geride kalmış bir devrin hayat sahnelerini görür gibi oldum. Meselâ, "telefon denilen bir aletin neredeyse hiç kullanılmadığı" bir hayatı; muayenehanesi olmadığı için eczanelerde bekleyen, çağrılınca veya haber bırakılınca alçakgönüllüce hastanın evine kadar giden doktorları; istediğiniz kadar ekmek alamamayı; basma bezi, şeker ve çay bardağı bulamamayı; radyonun bile çok az evde dinlenebildiğini bu günkü nesle anlatmak kolay görünmüyor. "Fakir Bir Semtte Savaş Yılları" kısmında (s. 130-135) anlatılanlara şimdiki insanın inanası gelmez diye düşünüyorum. Sinemada seyredilen "sessiz film"leri; sokak aralarında elinde çingirak ağzında boru bağırarak akşam oynatacağı filmin reklamını yapan sinemacıları; gün boyu hemen neredeyse araba geçmeyen sokaklarda serazat oynayan ve boş arsalarda börtü böceği, çimeni çiçeği, envaiçeşit bitkileri tanıyan çocukları bile bugünün şehirlisine anlatmakta zorluk çekebiliriz.

Velhasıl; bir devrin çarşısı, pazarı, esnafı, insan ilişkileri, eğlenceleri; en mühimi "zevk ve yaşama üslubu"nu görüyoruz Orhan Hoca'nın anlattıklarında. Şimdi de büyük şehirlerimizin bile birçok semtinde seyyar satıcılar görülmektedir. Sattıkları ürünler ve satma biçimleri elbette değişti. Kullandıkları vasıtalar değişti, sesler değişti. Besteli, tekerlemeli, manili sevimli insan seslerinin yerini, kulak zarımızı taciz eden megafon veya hoparlör bağırtısı aldı. Fakat şu itimat hâlinin bir daha yaşanacağını sanmıyorum: "Bu satıcıların pek çoğu da veresiye ticaret yaparlardı. Özellikle bazı evlerde hemen her gün alınan süt, sebze, yoğurt gibi yiyecekler için sokak kapısının kenarına tebeşirle alacaklarını işaretler, aybaşında da tahsil ederlerdi." (s. 152) Bu "hikâye"nin gerçek hayattan alındığına, zamanenin "kredi kartı nesli"ni gel de inandırırver!

Sonuç

Üzerinde durduğumuz monografide, İstanbul'un en eski semti Balat'ın yetmiş-seksen sene evvelki vaziyetini, o günün şartlarını ve insan ilişkilerini, bizzat o yılları yaşayan müşahedesi keskin ve kıymetli, dili yetkin bir anlatıcının kaleminden okuduk. Bu kitapta anlatılanlar, sadece İstanbullulara, Balat ve Fenerlilere, bugün artık yaşlanmış bulunan eski kuşağa hitap etmiyor. Bir devrin (1940-50 arası) yaşayışını,

o zamanki sosyal ve kültürel yapıyı merak eden, o zamandan bu zamana şehirlerimizdeki değişmeyi yahut tahribatı görmek isteyenler için de çok lüzumludur. Bilindiği gibi, resmî tarih yazıları, toplumların sosyal dokularına bu kadar nüfuz edemez, bu canlılıkta anlatamaz, çok zaman dönüp bakmazlar bile. İçinde yaşadığımız cemiyeti daha yakından tanımak için bu türden kitaplara ihtiyaç vardır.

Hasılı; sosyal tarihçiler, toplumbilimciler, İstanbul'un yakın geçmişteki hayatını merak edenler, farklı etnik unsurların nasıl bir arada yaşadığını anlamak ve görmek emelinde olanlar, nihayet daha özel bir arzuyla kıymetli edebiyat hocası M. Orhan Okay'ın nasıl bir çevrede ve hangi şartlarda yetiştiğini bilmek isteyenler; zengin bir malzemeyi ve malûmatı *Balat* kitabının sayfalarında bulacaklardır. Üstelik bir yığın olarak değil; düzene konmuş, mühimden eheme sıralanmış, seçilmiş/ayıklanmış, tertip edilmiş, anlatımındaki tatlılıkla okuyana gîran gelmeyecek bir biçimde.

Kaynakça

Kahraman, Âlim. (2017), *Tanıdığım Orhan Okay -Fotoğrafta Kalan Anılar*, Büyüyenay Yayınları, İstanbul.

Kutlu, Mustafa. (2020), "İstanbul'u Dolaşmak, *Dergâh*, S 336.

Okay, M. Orhan. (2002), *Bir Başka İstanbul*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

Okay, M. Orhan. (2009), *Balat*, Heyemola Yayınları, İstanbul.